

דבר המערכת

אנו גאות ונרגשות להציג לפניכם את הגיליון החמישה עשר של "היה היה", פרי עבודת מערכת מאומצת של שנה וחצי. ציון דרך זה מרגש במיוחד לאור הסיטואציה הנדירה שנקלענו אליה בעיצומן של ההכנות להדפסת הגיליון – התפרצות מגיפת הקורונה ושינוי כל הסדר המוכר לנו עד כה. אכן, לא רבות ההזדמנויות בהן יכולה מערכת כתב-עת היסטורי להעיד כי פעלה בעיצומו של אירוע בקנה מידה היסטורי.

המצב הנוכחי הציב מולנו גם מראה לעבודתנו שלנו. ימים אלה של בידוד וריחוק חברתי הביאו לכך שלא יכולנו לחגוג ברבים את השקת הגיליון, וגם קטעו כמה יוזמות שהתחלנו לפתח בסמסטר הקודם, כמו שיחות מערכת עם מרצים אורחים וניסיונות לפתוח את כתב העת למגוון רחב יותר של תחומים היסטוריים. אולם מנגד, אנו עדים כעת לעוגן שמהווה "היה היה", לחוזקם של הקשרים החברתיים שנוצרו, ולחשיבותה של הקהילה האקדמית הצעירה שהתהוותה סביב כתב העת. המערכת הסתגלה במהירות לעריכת הפגישות באופן וירטואלי, מה שמצביע אולי יותר מכל על השורשים העמוקים שהכה מפעל ייחודי זה בשמונה עשרה השנים שחלפו מאז נוסד.

דווקא בזמן התלות העמוקה במדיום הווירטואלי, וכבילתנו למרחב הביתי, המאמרים המובאים כאן לפניכם עוסקים בכוחם של מדיומים טקסטואליים ובמרחבים בהם הם מתקיימים. כשם שאנו מתנסים בהעברת ידע במדיום מסוג מסוים, כותבינו מדגימים את עושר האפשרויות והצורות השונות שבהם טקסט יכול להופיע, החל בכתב יד מאויר של אפוס עתיק וכלה בעיתונים יומיים. וכל זאת לצד עבודה ארכיונית מדוקדקת, שאלות מתודולגיות חריפות ומחשבה מקורית.

רוני אגסי מגוללת במאמרה את קורותיו של כתב יד מפואר של השאה נאמה, ספר המלכים הפרסי, שניתן במתנה לסולטן העות'מאני, סלים השני. דרך העיסוק בטקסט, ששימש כמקור כוח שלטוני, ובמעברו ממרחב יצירתו למרחב חדש, מראה רוני כיצד מקור אחד יכול לתווך משמעויות שונות ולהעניק סמכויות ייחודיות לשליטים המקומיים.

גם ארז רוכמן דן בנדודיו של טקסט בין מרחבים. באמצעות ניתוח פילולוגי מעמיק ורחב היקף הוא מראה כיצד קינת "אמרתי שעז מני", שנכתבה לאחר פרעות תתנ"ו ביהודי אשכנז, המשיכה להדהד בכל המרחב האירופאי גם מאות שנים לאחר מכן. העובדה שהקינה שמרה על חלק ממאפייניה, אך גם השתנתה באופן טיפוסי בין אזורים שונים, מלמדת על

יחסי היהודים עם שכניהם הנוצרים, על רגשי האיבה ועל השפעות הצנזורה על התעצבות הטקסט.

תום אשד עוסק בראשיתה של ההוצאה לאור שעל יד האוניברסיטה העברית, המוכרת כיום כהוצאת מאגנס, כצוהר אל המחלוקות והקשיים שעמדו בדרכם של ראשי האוניברסיטה בשנים הראשונות לפעילותה. הוא טוען כי גם האופי המדעי של ההוצאה וגם ההתעקשות על פרסומה בעברית לא היו דברים מובנים מאליהם, וכך מראה גם הוא כיצד התנאים החיצוניים משפיעים לא פחות על ההגות מאשר עולם הרוח.

אלעד נחשון סוקר את פרסומיהם של חמישה עיתונים עבריים מזמן מלחמת העצמאות, ומחלץ מתוכם מודלים שונים לבניית דימוי האויב הערבי. סקירה מקיפה זו, המתבססת על מאות פריטים עיתונאיים, מסייעת לו להצביע על קשרים מעניינים בין מוסד העיתונות והמוסדות הפוליטיים באותה עת. במתח בין רוח לחומר, קריאתו המעמיקה חושפת את האופנים בהם טקסט מרכיב דימוי שיש לו השפעה מכרעת על המציאות.

לבסוף, מיכל פרידמן עוסקת במתח הלאומי והבין-עדותי סביב שנות הקמת המדינה. במאמרה, המבוסס על עבודה ארכיונית מעמיקה, הופך בית המצורעים בשכונת טלביה בירושלים למיקרוקוסמוס המשקף את המתחים הקיימים בתוך המוסד ומחוצה לו, דרך המפגש הטוען עם דימוי החולה במחלת הצרעת (מחלת הנסן) – הקשר שהנגיעה שלו לימינו לא פגה.

בנוסף, בגיליון הקודם הייתה לנו הזכות לפרסם מאמר מוקדם מאת פרופ' יעקב טלמון ז"ל, שכתב בעת שהיה סטודנט לתואר ראשון. את המאמר הקדיש טלמון לד"ר אברהם שרון, מייסד ומנהל אוסף האוטוגרפים והפורטרטים בספריה הלאומית, שהיה גם פובליציסט שהרבה בדברי תוכחה על מצב הישוב. אולם לצערנו, בדברי המערכת נפלה טעות ושרון זוהה כ"שרוך". אנו מודות לקוראים הזהירים שהפנו את תשומת לבנו לכך.

כתב העת לא יכול היה לצאת ללא שיתוף הפעולה המלא ומסירותם של כל הנוגעים בדבר: פרופ' יורם מישר, ראש קרן דן מישר, המוציא את כתב העת לאור לזכר בנו שהיה תלמיד החוג להיסטוריה; היועצת האקדמית שלנו, ד"ר רוני רגב; ראש המכון להיסטוריה, פרופ' משה סלוחובסקי; הסגל המנהלי, שרה פרנסה ורותי נובמבר; הקוראים המומחים שייעצו לנו; כותבות וכותבי המאמרים אשר מסרו בידינו בבטחה את פרי הביכורים שלהם; ולבסוף, חברי וחברות המערכת, שגם בעתות משבר ממשיכים להביע את מחויבותם להמשך פעילות כתב העת. עומק הדיון וחדות המבט המאפיינים את המערכת בימי שגרה לא סרו גם בתקופה זו, ועל כך שלוחה תודתנו.